

PRŮZKUMY PAMÁTEK A PRŮZKUMNÍCI V DIGITÁLNÍ DOBĚ

PHDR. ROMAN LAVIČKA, PH.D.

Časopis *Průzkumy památek* slaví tři desetiletí úspěšné existence a představuje dnes hodnotný zdroj informací o řadě movitých a nemovitých památek. V době, kdy se rodil, se v naší zemi rovněž začal rozvíjet internet. Kdy došlo k propojení, respektive zásadnímu ovlivnění obsahu badatelských výstupů celosvětovou datovou sítí, kde každým okamžikem narůstá neuvěřitelné množství generovaných a uložených informací různé hodnoty, je těžké stanovit. V současnosti už nelze v případě internetu hovořit o moři, ale spíše o bezbřehém vesmíru informací, který se od svého vzniku neustále rozpíná. A jak tento virtuální prostor může ovlivnit práci průzkumníka?

Dnes vedle sebe působí přinejmenším dvě badatelské generace, z nichž jedna ještě pamatuje dobu „papírovou“ a druhá již vyrostla v čistě „digitálním“ věku. Zatímco ta první si musí využívat digitálního prostoru osvojit a jistým způsobem přijmout za své, ta druhá by si měla uvědomit, že naprostá většina informací nezbytná pro výzkum stále spočívá ve světě „kamene a papíru“. Obě skupiny pak potřebují v datovém světě rozlišit příslovečné jádro od plev a v moři balastu nalézt věrohodné a hodnotné informace. Tak, jako je užitečné zvládnout čtení starého písma a bez nadsázky i čtení například vývoje objektu ze stavby samé, tak je přínosné využívat možností světové informační sítě. Mohli bychom si (my od podstaty staromilci a někdy i konzervativci) položit otázku, zda je skutečně nezbytné užívání internetu a digitálních technologií při průzkumu památek? Odpověď není až tak jednoznačná. Jistě i dnes lze dosáhnout kvalitních badatelských výstupů s použitím tradičních metod, které však budou dostačovat především v první, průzkumné a popisné fázi výzkumu. Ale i zde nabízí digitalizace rychlejší a levnější porizování základní dokumentace. Naprostá většina z nás bezpochyby při vyhodnocování nálezů a finalizování výstupů využívá různé on-line dostupné databáze literatury, grafických a obrazových materiálů, případně někdy již celé digitalizované knihovny. Máme tak k dispozici informace, ke kterým by se před rozvojem internetu (nebo bez jeho užití) kvůli jejich rozptýlení nebo fragmentárnosti nebylo prakticky možné dostat a v reálném čase prostudovat.

Digitalizace napomohla např. zpřístupnění inventářů archivních fondů, vybraných historických materiálů (listin, obrazových dokumentů, map atd.), literatury a pramených edic, které vyšly tiskem mnohdy ještě v 19. století. V řadě případů můžeme on-line studovat např. středověké rukopisy, které jsou někdy zachovány, respektive existují jen v jednom exempláři. V digitalizované formě je tak mnohdy (vzhledem k autorským právům) snáze dostupná historická literatura, která byla ještě před nástupem internetu zachována a někdy i zapomenuta ve fondech řady knihoven, muzeí a galerií po celém

světě. V případě nejnovější literatury si pak můžeme díky internetu velmi rychle alespoň učinit představu o rozsahu nových výstupů v dané oblasti či problematice a zjistit nejsnazší cestu, jak si potřebný výsledek opatřit a prostudovat.

Informace na internetu však mají a budou mít takovou kvalitu, jaká zde bude ukládána. I když je dnes prakticky samozřejmostí, že všechny národní vědecké, kulturní a paměťové organizace mají své webové stránky, bohužel ne všechny na nich za poslední minimálně jedno až dvě desetiletí vytvářejí funkční přístup ke svým fondům a sbírkám ve formě inventářů, soupisů nebo vyhledávacích programů. Zjišťujeme až propastné rozdíly v postoji řady domácích institucí k této problematice, která by měla být přinejmenším etickou povinností nejen vůči badatelům, ale i veřejnosti z hlediska „národní kulturní identity“. Řada organizací totiž vznikla, legitimně odůvodňuje svou existenci a je financována z veřejných peněz proto, aby shromažďovala, zpracovávala a zpřístupňovala kulturní dědictví ve své různorodé formě. Není zde cílem zpochybňovat přímý kontakt a důkladné osobní poznání např. sbírkových předmětů nebo archiválií, což musí vždy zůstat prioritou seriózního badatele. Problémem však zůstává všeobecná situace, kdy nelze dost dobře studovat něco, o čem ani „nevíme“, zda vůbec existuje, a případně kde je uloženo. Dosud je mnoho zejména uměleckých děl považováno za ztracené jen proto, že v minulosti získala např. chybné označení a ke všemu nebyla a nejsou vystavována. Z bezpečnostních důvodů a vzhledem k rozsahu fondů tak při hledání srovnávacího materiálu není možné požadovat a objektivně očekávat příležitost studia celých souborů uložených v depozitářích. Svou roli zde občas hraje i nespolehlivá paměť instituce, která může být ovlivněna zejména personální obměnou kurátorů, délkou jejich praxe a obeznámením s daným fondem. Proto někdy není v silách badatele při konkrétním požadavku, avšak do jisté míry obecnému dotazu získat o sbírce všechny potřebné informace. Avšak výzkum by neměl být založen na náhodě, byť ta někdy společně se štěstím vede k velkým objevům.

Digitalizace a zpřístupnění sbírkových, knižních a archivních fondů alespoň ve formě stručných katalogů, inventářů, respektive záznamů s identifikačními znaky, případně s obrazovým doprovodem je v současné době a technologických možnostech jedinou cestou, jak lépe spravovat a poznat naše kulturní a duševní vlastnictví. V některých případech pak může digitalizace dokonce zabránit přílišnému opotřebení nebo poškození určitého typu artefaktu během studia. I přesto je však s podivem, kolik českých kulturních institucí mnohdy zvučných jmen a dlouhé historie ignoruje tuto potřebu, a to i v kontrastu s těmi, které sice drobnými kroky (tedy vzhledem k rozsahu svých fondů), zato systematicky vytvářejí přinejmenším praktický digitální přístup pro badatele. Přestože lze vzhledem k rozsahu zachovaných historických pramenů a artefaktů důvodně předpokládat, že se jedná o zlomek zpřístupněných informací, výsledky těch, kteří se soustavně věnují digitalizování svých fondů, jsou impozantní, a především začínají pozitivně ovlivňovat kvalitu obsahu např. právě průzkumů památek.

Tyto řádky nechť nejsou vnímány jako volání po ulehčení života průzkumníka, badatele, který si vždy (jak věřím) bude vážit především možnosti studovat originál historického pramene, uměleckého díla nebo stavby, ale spíše jako sonda do problematiky digitalizace a jejích úskalí. Lepší a samozřejmě snazší přístup k informacím prostřednictvím skutečně funkčního webového rozhraní totiž usnadní nejen práci badatele, ale jeho výsledky pomohou paměťové instituci doplnit poznání a stanovit hodnotu spravovaného fondu nebo památky, a tak cíleně požadovat od společnosti prostředky na jejich ochranu a zachování pro další generace.

Roman Janička